

УДК: 37.015.3:003-028.31

ЧИТАЊЕ И РАБОТАТА СО ТЕКСТ ВО ОДДЕЛЕНСКА НАСТАВА

Ирена Китанова, Емилија Петрова Ѓорѓева, Снежана
Мирасчиева, Даниела Коцева

¹Доцент доктор, irena.kitanova@ugd.edu.mk

²Редовен професор, emilija.petrova@ugd.edu.mk

³Редовен професор, snezana.mirastcieva@ugd.edu.mk

⁴Доцент доктор, daniela.jakimova@ugd.edu.mk

Читањето претставува аналитичко-синтетичка постапка, мисловен процес кој истовремено обединува повеќе фази кои го доведуваат ученикот до правилно совладување на техниките за читање и оспособување за разбирање на прочитаното.

Тие неколку фази се: воочување на буквата како графички знак, претворање на неговата симболика во графичка претстава, истовремено воочување и правилно изговарање на гласовите во еден збор, поврзување на зборовите во реченица и нивно читање со темпо на секојдневен говор и на крајот сфаќање на содржината. Постојат неколку дефиниции за читањето кои во суштина се сведуваат на тоа дека претставува процес на изговарање на зборовите. Во САД во 1998 година ваквата дефиниција се смета за прва, а потоа се појавува и дефиницијата “Читањето е учење на идентификација на зборовите и нивното значење“. Процесот на читање воедно е разгледуван и од страна на читање на текст и е добиена следната дефиниција “Читањето е учење за добивање на знаење за одреден текст со цел да се добие знаење и од него“¹.

¹ [Http://wikipedia.org/reading](http://wikipedia.org/reading)

Во светската литература може да се најде и на дефиницијата од типот “Читањето претставува когнитивен процес за декодирање на симболите со цел да се определи нивното конструктивно значење“. Читањето како слоевит процес го поттикнува ученикот да мисли, да ја сака книгата, да се вклопува во литературниот текст и истиот сестрано да го создава².

Едно литературно дело за да постои треба да биде напишано, но за да опстои потребно е да е прочитано. Читањето претставува примање на информации во писмена форма. Во денешно време човекот не може да функционира без оваа активност. Навиката за усовршување на читањето по брзо темпо, му овозможува на многу побрз начин да дојде до бараната информација. Во процесот на читање на еден текст се надоврзува и процесот на учење, па затоа и тоа претставува алатка за читањето во училиштето. Оттука целта на наставникот во училиштето ќе претставува да ги оспособи учениците за потребите на современиот живот, преку побрзо, порационално и поефикасно читање. За да може наставникот да го реализира сето ова потребно е постапно да се совладува темпото на читање од полесни кон потешки текстови.

Многу битен елемент е пренесување на информацијата преку читањето, бидејќи најпрво читачот треба да има одредени познавања од текстот кој го презентира. Воедно потребно е правилно презентирање за да може слушателот да ја разбере информацијата на правилен начин. Читањето е невозможно да се научи без многу упорно вежбање. За усовршување на читањето секогаш е потребно да се читаат нови текстови. Повторувањето на еден исти текст методички е неоправдано, бидејќи ученикот ја губи мотивацијата и започнува механички да учи. Читањето на нови текстови за

² Vilotijevic, M. (2000), *Didaktika 1,2,3*, Beograd, Zavod za ugbenike I nastavna sredstva, pp.275-290.

ученикот значи разбирање на нови ситуации, нови содржини кои би требало да го мотивираат.

Читањето е визуелна активност во која ученикот ги одредува графичките знакови, најнапред споро, а подоцна побрзо ги слепа во една целина која се нарекува збор, а потоа зборовите во реченица. Живееме во време на многу развиена визуелна техника (телевизија, филм, проектори, компјутери) која влијае кај децата интензивно да се развиваат способностите за визуелно осознавање на стварноста. За денешните деца не е потребен напор, како што сметале одредени методичари, истовремено да ги совладуваат читањето и пишувањето, бидејќи тие уште од самото рано детство сами покажуваат интерес за пишаниот збор преку медиумите.

Читањето во животот на современиот човек е најбитна активност. Во морето од информации, денешниот човек многу добро се снаоѓа благодарение на комуникацијата со помош на писмото т.е со читањето. Пишаниот збор му помага на човекот да постигне развој на својот духовен живот, го прави пообразован, стручен и современ. Во системот на масовното комуницирање пишаниот збор се повеќе се зацврстува, без разлика што некои даваат предност на визуелното комуницирање. Книгите се печатат за да бидат читани, за да можат да му пружат на читателот одредена информација. Што претставува книгата која не ја читаме? Нешто што се уште не е напишано³.

Животната нужност од книгите и пишаниот збор секојдневно се потврдуваат во животот на секој човек. Односот према читањето и на програмско и на методичко-дидактичко ниво, не е доволно изграден. Мора да се посвети многу повеќе внимание на процесот на читање и во букварскиот период, а и малку подоцна. Особено потребно е многу повеќе да се работи на развивање на културата за читање на сите образовни нивоа и на развивање на љубов кон книгата и читањето.

³ Бланшо, М. (1960), "Есеи", Белград, Нолит.

Кога се започнува со процесот на читање нужно е најпрво да се постават две прашања: 1) Зошто е потребно да се чита еден литературен текст? И 2) Како да се прочита еден литературен текст?. Овие две прашања се доста сложени, но и интересни и бараат длабоки истражувања. Во помалите одделенија, во основните училишта посебно внимание се посветува на техниките за читање, што претставува тежок и долгорочен процес за да можат учениците да се оспособат за разбирање и доживување на текстот.

Во методиката постојат повеќе облици на читање но, ние ќе издвоиме само два основни и тоа: 1) репродуктивно 2) читање со разбирање⁴. Првиот облик е карактеристичен за читателите кои го примаат она што им го нуди писателот, примаат сè онака како се изговара, здраво за готово и не се внесуваат во процесот на читање. Вториот облик на читање е карактеристичен за оној дел на читатели за кои текстот кој го читаат има значење т.е се трудат да разберат се од него и затоа се соживуваат со истиот со многу внимание и емоции. Целта на вистинитото читање на литературно уметничко дело е во тоа да читателот биде соработник, да зазема став на творец, да со својата читателска фантазија го надградува своето читателско мислење. Затоа можеме да кажеме дека читањето се состои од препознавање на букви, зборови и реченици како графички облик, до нивното изговарање, ако е гласно, и во форма на внатрешен говор ако е тивко, како и сфаќање на смислата на прочитаното. Сето ова е важно бидејќи од брзината на препознавањето, изговарањето и сфаќањето на одредени графички целини-букви, зборови, реченици, зависи и брзината на читањето.

Методот на читање и работата со текст претставува начин на работа во кој поставените задачи се остваруваат преку читање на текстови. Во дидактиката, но не само во неа многу се расправало за односот на живите и пишаните зборови, за предностите и слабостите на еден или друг метод.

⁴ Bogнар, L.; Matijevic, M. (2005): *Didaktika*, Zagreb, Skolska Knjiga. pp.1- 292

Постојат тврдења дека поединецот стекнува пошироко знаење преку живите, отколку преку пишаните зборови, што и до некаде е точно, бидејќи луѓето меѓусебно почесто комуницираат со живи зборови⁵. Битна предност на живите т.е на усмените зборови е во тоа што усмената комуникација моментално може да отстрани евентуални нејаснотии. Доколку на ученикот нешто не му е јасно во излагањето на наставникот, тој може да побара објаснување и веднаш да го добие. Наставникот може своето усмено излагање да го прилагоди на нивото на ученикот, а книгата си е книга. Текстовите во неа се исти за сите. Но како што веќе кажавме и пишаниот збор има свои вредности, бидејќи претставува единствениот начин, знаењето да може да се пренесе од генерација на генерација.

Методот на читање наставникот го применува користејќи извори за читање во кои спаѓаат учебници, читанки, работни листови, лектури, училишни списанија и др. Наставникот е должен да во училишната работа користи учебници и други книги и да го упатува ученикот како да ги користи.

Честопати се случува да дел од учениците во одделението некои учебници ретко ги отвараат, па на крајот од годината изгледаат како да се нови. За ваквиот однос е виновен наставникот.

Учениците мораат да бидат адекватно подготвени да самостојно и ефикасно ја користат книгата. Суштински елемент на оваа подготовка е вежбање на течно читање со разбирање или пак забележување на прочитаното. Доколку наставникот го навикне ученикот правилно да го користи учебникот, тогаш со помош на она што го слушнале на часот, многу полесно да го совладаат градивото. При насочување на ученикот, наставникот треба да биде внимателен. Доколку учебникот е поширок од програмата, тој ќе бара од ученикот да ги чита и учи сите текстови. Доколку

⁵ Вилотијевиќ, М., (2000): *Дидактика 3*, Белград, стр.262-263.

постојат текстови кои се поопширни, тогаш ќе ги насочи да го читаат само она што е неопходно.

Доколку градивото во учебникот е поделено на логички целини, тоа на учениците ќе им ја олесни работата. Во овој случај мора да се внимава на дефинициите или објаснувањето на одредени поими и да се нагласи важноста на прашањата кои се наоѓаат на крајот од текстот⁶. Се смета дека доколку успешно ги одговорат, тогаш го разбрале текстот.

Стварањето навика за читање, доста ќе се подобри доколку се читаат и други печатени материјали, а не само учебниците, бидејќи честопати дел од наставните содржини се сместени и во други печатени материјали. Учениците треба да сфатат дека сето знаење не е концентрирано во нивните книги и дека покрај учебникот е потребно да користат и други извори на информации.

Според целта која треба да се оствари, дидактичарите разликуваат повеќе видови на читање: а) за стекнување вештина за читање, б) поради запознавање со ново градиво, в) поради меморирање на градивото, г) поради граматичката, стилската и естетската анализа. Читањето заради стекнување на вештини се практикува најмногу во второ и трето одделение, но се продолжува и до пето. Во повисоките одделенија се тежнее кон изразно и естетско читање. Наставникот мора да води сметка, учениците да не читаат механички. Туку со разбирање. Пред читањето тој треба да ги подготви учениците со тоа што ќе ја најави темата на градивото. Кога текстот ќе се прочита, потоа треба да се објасни и прераскаже. Доколку текстот има непознати зборови, треба да се објаснат. Читањето на текстот не треба да се прекинува поради објаснување, бидејќи така се разбива емоционалната и естетската целина. Тоа е најдобро да се направи на крајот.

Покрај тоа што новите знаења најчесто доаѓаат преку излагање и прераскажување на наставникот, ученикот треба да се навикне новото

⁶ Вилотијевиќ, М., (2000): *Дидактика 3*, Белград, стр.289.

градиво да се совладува преку читање (читање поради запознавање на ново градиво). Овој вид на читање може да се практикува на самиот наставен час, независно дали чита еден ученик, а останатите да слушаат, или пак секој ученик да чита во себе. Пред тоа наставникот треба да каже дека цел на читањето е да се сфати содржината и вниманието на ученикот да се насочи кон побитните делови. После читањето наставникот по метод на разговор проверува колку учениците ја разбрале содржината и по потреба им дава дополнително објаснување.

Читањето на часот може повремено да се практикува како илустрација на излагањето на наставникот. Ако наставникот презентира некоја бајка, тој своето презентирање ќе го илустрира преку читање на одреден дел или целина⁷. Тоа читање мора да биде во најмала рака, изразно, а пожелно е да биде и уметничко како би побудило одредени емоции кај ученикот и би го оживеал часот. Зато и се практикува да научно-популарните текстови се читаат поинаку од поетските.

Читањето заради помнење на градиво има за цел да учениците усвојат некои содржини, бидејќи да се запознае содржината и да се усвои не е исто. Ученикот треба прочитаниот текст да знае да го раскаже со свои зборови, а не да го репродуцира. Тоа е потешко, бидејќи бара одредена мисловна преработка. Проширувањето и кретењето на прочитаниот текст допринесува мисловна активација на ученикот. Она што се додава преку проширување мора да биде во директна врска со основниот текст, а онаму каде се крати, мора да се сочуваат битните делови. Преку тоа се разработува ученичката фантазија и логичкото мислење. За да се запомни прочитаното, најдобро е да се чита текстот во целина, а доколку е долг текстот, тогаш по логички целини. После читањето потребно е да се изврши преслушување со помош на слика за да се воочи стекнатото знаење.

⁷М. Вилотијевиќ, Ибидем.

Посебен вид на читање се смета читањето заради граматичка, стилска и естетска анализа. За таа цел се користи предходно обработен погоден текст. Простите реченици треба да се обработуваат во текст, кој е по тие реченици карактеристичен. Користејќи се со различни примери, наставникот може преку индуктивен начин да го обработи овој поим. За стилска и естетска анализа се бираат текстови погодни за остварување на поставената цел. Во тој момент на учениците им се посветува внимание на стилските особености, на користење на фигуративните средства, описот, на карактеризација на ликовите.

Литература:

1. Бланшо, М. (1960), "Есеи", Белград, Нолит
2. Vognar, L.; Matijevic, M. (2005): Didaktika, Zagreb, Skolska Knjiga
3. Вилотијевиќ, М., (2000): Дидактика 3, Белград.
4. Vilotijevic, M. (2000), Didaktika 1,2,3, Beograd, Zavod za ugbenike I nastavna sredstva,